

O.A. Funda (Prof. ThDr. Dr. Theol.)

Posudek disertační práce, podané na HTF UK

Mgr. Ondřej Čihák: Nic jako označení divinní entity

Úvodní poznámka mimo rámec posudku:

Nesmlčím, že mi působilo při četbě této zajímavé a solidně erudované práce nemalou nesnáz, abych dokázal smlčet - zcela vyzávorkovat - svou na pozitivismu, logickém pozitivismu, jakož i kritickém racionalismu a postanalytické filosofii založenou filosofickou prostořekou nenechavost a neptal se : Jakými to nesmysly se ta teologie zaobírá? Nicméně doufám, že se mi přec jen podařilo upozadit svůj profilovaný ateismus a jako v oboru teologie svým výchozím vzděláním i celoživotním studiem snad částečně obeznámený, posoudit s maximálním zaujetím pro nezaujatost předloženou práci sine ira et studio.

POSUDEK:

Pro stručnost upouštím od deskripce obsahu práce, tu zastoupí přiložený autorův Autoreferát disertační práce.

Práce představuje samostatný badatelský výkon autora a je založena na původních pramenech. Autor výsledky svého zkoumání zakresluje do širšího teologického a filosofického kontextu, což vypovídá o solidním zázemí jeho vzdělání.

Autorovu volbu představit Dionysia Areopagitu z jeho Listů, považuji za velmi vhodnou a zdůvodněnou. (s. 27) Ovšem ani analýza klíčových míst z díla O mystické theologii nechybí. (s. 43-56)

Podnět:

Esoterismus - skoro až překračující křesťanskou mez - Pseudo-Dionysiova myšlení, by se stal autoru práce více zřejmým, kdyby přihlédl i k jeho spisu Peri tés ekklesistikés hierarchias. Spis obsahuje nepravověrnou, subordináčnou nauku o Trojici, Syn vyvěrá z Otce, Duch vyvěrá ze Syna, z Ducha pak návazně vyvěrá celá škála nižších, polobožských a andělských bytostí, na jejichž emanace pak naváže sféra pozemské církevní hierarchie.

Zajímavé jsou pasáže, kde autor metodou teologické spekulativní tautologie, neřku-li demagogie teologické argumentace, kterou užívají pojednání teologové minulosti, např. právě Dionysios Areopagita či Anselm, jim samotným cestou formální logiky dokazuje argumentační nekonsistenci.

Výtka:

I když autorova vlastní kritická reflexe konceptů Mistra Eckharta (s, 62 – 72) a Eriugeny (s. 75- 90) prokazuje teologickou obeznámenost a schopnost samostatného tvůrčího myšlení, jeho parafrázující interpretace Mistra Eckharta je založena toliko na úvodní studii Jana Sokola k edici Eckharta a autorův výklad Eriugeny je založen toliko na práci Sparrow Simpson (s. 75) – což by v případě diplomové práce bylo dostačující. V případě disertace je to poněkud málo. Kolem Eckarta stejně tak i Eriugeny se kupí velmi rozsáhlá zahraniční literatura, kterou měl autor více zpracovat.

Řadu autorových velmi zdařilých formulací a samostatných postřehů jsem v textu disertace vyznačil modře vykřičníkem či připojeným zvoláním „bon“. Přesahuje rozsah posudku všechna tato zdařilá místa zde blíže pojednat. Kdo si chce udělat skutečně dojem z autorovy práce, nemůže se spokojit toliko tímto mým posudkem, nýbrž musí se večíst do práce samé.

Připomínka :

Je poněkud škoda, že autor necituje širší uváděné pasáže pramenného textu souběžně s českým zněním pod čarou též v řečtině či latině, což by zvýšilo odbornou úroveň disertace. Je ovšem zcela evidentní, že s původními prameny v řečtině či latině autor pracoval. Někde cituje i celou latinskou větu, v případě řečtiny provádí analýzu jednotlivých termínů a jejich latinských ekvivalentů. Provádí i opodstatněnou korekturu českého překladu, na s.32.

Dílčí připomínky:

1) Na s. 10 zahrnuje – bez odkazu - autor R. Bultmanna – pod thesi „o Bohu můžeme nanejvýš mlčet“ či „o Bohu musíme mlčet“. To sice obsahově není tak zcela od věci, nicméně autor zřejmě nezná klíčový Bultmannův text k této problematice Welchen Sinn hat es von Gott zu reden - v Glauben und Verstehen I. Bultmann neříká, že člověk musí o Bohu mlčet, nýbrž cituje Luthera, že „člověk má před Bohem stále prázdné ruce“ a rozlišuje mezi ontologickým mluvením „über“ a existenciálním (nikoli jen existenciálním) mluvením „von“. Viz též Fundova studie o Bultmannovi v Mezi vírou a racionalitou, Marek, Brno, 2003 přetištěná nově v olomouckém sborníku Svědectví filosofie, Olomouc 2009. O teologii jako myšlení víry, které ústí do zmlknutí před Bohem, mluvil Funda, když ještě stál na teologické pozici ve Víře bez náboženství, vyšlé samizdatem 1977 a 1981, knižně pak - již jako dokument někdejšího Fundy - až 1994 a 2003.

2) Když autor mluví o lidské racionalitě, jejích možnostech a hranicích, bylo by vhodné – i když to z kontextu vyplývá, aby zdůraznil, že racionalitou myslí racionalitu scholastickou, umělou, spekulativní, kterou např. K.R. Popper odmítá označovat za racionalitu a nazývá toto myšlení intelektualismem (Otevřená společnost II, s. 191). To, že si člověk je schopen myslit sebe důmyslnější či dokonalejší neskutečnost, čili nesmysl, nedokládá její jestvování.

Racionalita, tak jak ji dnes běžně chápeme a jak ji užíváme, je založena nejen na formální logice, ale především na racionálním vyhodnocování empirie a je pro ni příznačné, že vykládá jevy z jevů, bez dosazování nějaké blíže neurčené a neverifikované, ani analogií vnitřního prožívání neevidentní, tedy fiktivní, náboženské entity.

Pozn: Ovšem, že vím, že nejsou jen skutečnosti předmětně verifikovatelné, navíc že v astrofysice či ve oblasti mikročásti narážíme na řadu jevů, které se vymykají konvenční verifikaci, která platí v našem běžném „středosvětě“, a vím, že mezi skutečnosti patří i lidské duchovní výtvořiny, stejně tak i duchovní dimenze lidství, city a vztahy. Jenže např. říci, že se dva lidé smířili, je řeč o skutečném, neboť zde ti dva lidé reálně jsou a v jejich vztahu došlo ke změně, kterou analogií vlastního prožívání lidských vztahů můžeme vnímat a chápat. Takto však nelze - z mého filosofického pohledu - mluvit o Bohu jako o jsoucím, byť za myslitelnou a sdělitelnou hranicí bytí - leda v tom smyslu, že všechny představy, které si lidé vytvořili, patří také do sféry jsoucín, ale právě jen jako vyskytující se fiktivní lidské představy. To ovšem nezapovídá otázku, co člověka vede k tomu, že si tyto představy vytváří. V tom smyslu stavím filosofii náboženství do vyhraněného protikladu vůči náboženské filosofii.

3) Možná, že by nebylo tak zcela od věci položit si zcela lidskou otázku, přesahující až do dobové psychologie, zda vlastně myslitelé, kteří se uchýlovali k negativní teologii zde nenacházeli jakési východisko - (i když ne-východisko), kterým si osobně řešili určité napětí mezi nepřiznaně tušenou afinitou k legitimitě ateismu a osobní, vnitřní potřebou zachránit sebe sama, především před sebou, jako ještě věřící, či jako ještě teology. Povím to velmi zřetelně: Neumožňovala jim řeč per negationem uchovat si zdání intelektuální poctivosti i zakotvení ve víře zároveň?

Viděno ovšem zevnitř, pohledem víry, velmi dobře rozumím, že pro věřícího, který je zároveň intelektuál, je mystické překročení ontologicky formulovatelné ontické hranice způsobem setkání se svatostí, existenciálním překročením, ex-sistere,(existentia- existentia) setkáním s tím veskrze jiným, kde zbývá už jen chvalozpěv, či glosolalie, či orthé-doxa, či sebezmařující láska, která se až do krajnosti vydává pro druhé. Spekulativně řečeno, bez nicoty nebylo by hranice bytí. Proto když ještě např. Albert Schweitzer mluví o etickém činu, v němž člověk sám sebe překračuje, jako o „etické mystice“, má vlastně na mysli to, co později filosofové nazvali existenciálním rozhodnutím, které je vykročením do nezajištěnosti - (viz Fundova formulace víry), v němž člověk zároveň sám sebe transcenduje. To je už v pozadí Pascalova skoku do vakua či Kierkegaardovy úzkosti a niternosti.

4) Při výčtu biblických opor apofatické teologie chybí na s. 25 uvedení klíčového místa Jan 1, 18 – theon uodeis heóraken pópote, monogenés Theos – (různočtení Hyios theou) ekeinos exégésato !! (viz současný proud v teologii : Ježíš jako podobenství Boha)

Do textu jsem vyznačil, kromě výše uvedených, i několik dalších drobným připomínek. Doporučuji, aby byly autoru poskytnuty k nahlédnutí. Na tato drobná upozornění, vepsaná přímo do textu, nemusí autor při obhajobě odpovídat, nejednou mají povahu tolika stylizační. Modře podtržené vyznačuje moje sledování textu, červeně podtržené je určitým věcným či stylizačním pozastavením., či spíše laskavým upozorněním.

ZÁVĚR:

Badatelský přínos a samostatné zpracování tématu jsou nesporné.

Jak jsem již výše pověděl, je poněkud škoda, že autor při citaci primárních pramenů neuvádí vždy souběžně pod čarou řecké či latinské znění, i když z jeho zasvěcených rozborů textů je zřejmé, že se nespokojil jen s nabídnutým překladem, nýbrž že sám četl prameny v řeckém či latinském originále. Nejednou cituje i celou latinskou větu, v případě řečtiny provádí analýzu jednotlivých termínů v různých tvarech a jejich latinských ekvivalentů. Přínosné jsou i jeho návrhy na alternativní překlad určitého místa.

Výhrady a dílčí připomínky, které jsem v posudku vyznačil, nezakládají z mé strany dostatečný důvod k negativnímu hodnocení. Práce vypovídá o značné autorově teologické i filosofické erudici, metodologické a argumentační konsistenci. Poznámkový aparát je adekvátní. Stejně tak i seznam použité literatury.

Předloženou disertační práci Mgr. Ondřeje Čiháka, Nic jako označení divinní entity, doporučuji, byť s určitou výhradou, k obhajobě.

Myšlenkové postupy i stylizace myšlenek mě osobně zaujaly. Četl jsem práci velmi pozorně.

Jestliže jsem jako ateista, který se věnuje filosofickému tázání, ale už i dříve jako teolog pověděl, že pokud se už člověku přihodilo, že se stal teologem, pak má jeden prvořadý úkol: Povědět jasně a zřetelně – clare et distincte – současnému člověku - bez teologických omezíček a machrování, co že má na mysli, když řekne Bůh, pak předložená práce je sympatickou snahou tomuto nároku dostát.

Práce pro mě osobně, z mého filosofického východiska a hlediska, byla zajímavá ještě v jednom směru. Je mi přímo frapantním dokladem nesmyslnosti a absurdity teologie, pokud vede spekulativní, údajně fundamentálně ontologickou řeč o Bohu, ať již ve smyslu pozitivní či negativní teologie. Proto mám zásadní výhradu proti autorovým spojením „teologie jako věda“, „vědecká teologie“. Vyznačil jsem na některých místech v textu červeně. Vědeckost si ovšem právě tak sotva může nárokovat určitý typ filosofie, např. Platonova nauka o ideách, Heideggerova řeč o bytí či Jaspersova řeč o transcendenci. Sám Heidegger, který měl přímo štítivý vztah k vědě, by jistě odmítl, kdyby někdo chtěl jeho filosofický koncept označit termínem věda. či vědecké myšlení.

Pokud jde o teologii, nezpochybňuji vědeckost teologie pokud vydává korektní edice pramenů či pokud se jedná o historickou teologii, která konsekventně historickou metodou vykládá určité etapy církevních dějin či pohyb teologického myšlení v dějinách. Historicko-kritickou metodou pracuje teologie jen potud, pokud konsekventně vykládá jevy z jevů, dějiny z dějin, tedy z lidského jednání a myšlení a nevykládá jevy dějin zásahy nějaké nedoložené nadpřirozené, neverifikované entity, nějakého náboženského „X“ – a to včetně vystoupení Ježíše z Nazareta a prvního desetiletí vznikání křesťanské víry. Historická teologie může aspirovat na vědeckost jen tehdy, pokud zná a studuje jen jedny dějiny, pokud nečiní kvalitativní rozlišení mezi takzvaně svatými a profánními dějinami.

Disertační práce Mgr. O. Čiháka měla sice tuto možnost setrvat toliko v rovině historického výkladu, protože však chce být a je prací v oboru systematické teologie, překračuje